

פרויקט בן-יהודה זקוק לעזרתכם. לחצו כאן לפרטים.

ספרי לנו מה שגוי

דואל:

זכרו שאין משמעות למספרי שורה או עמוד בטקסט רציף באינטרנט. אנא ציינו מספר פסקה, ו/או העתיקו כמה מלים סביב כל שגיאה, כדי להקל עלינו למצוא את הטעון תיקון.

רשימת הגהות:

נודיע לך בדואל כשנעיין בהגהות ונתקן את הטקסט.

שלח

נשמע לשמוע מה אהבת

דואל:

ההמלצה שלך:

(אנו מפרסמים המלצות ביומן הרשת שלנו)

[YouTube](#) - פרויקט בן-יהודה: [בפייסבוק](#) | [ב](#)

[יומן הרשת של פרויקט בן-יהודה](#)

שלח

זכרונות קוטיק – פרק עשירי

לתוכן הענינים

פרק עשירי

זסטביה - המחלוקת הגדולה - השבועה - הרמאות -

מלחמתו של סבא - השלום - הפריצים והאיכרים -

הכאת האיכרים

בני הדור הצעיר של זסטביה היו סכסכנים גדולים. הם חיו חיים טובים

מדי. הם היו עשירים ונהגו בגסות רוח ובהתנשאות משום שמאומה לא חסר להם. חרחור ריב ומדון בעיר היה להם מעין ספורט.^[1] בשום אופן לא יכלו להשלים עם העובדה שאהרן-לייזר וכל ילדיו מתפרנסים בכבוד מן החכירה הכללית של העיר. מדוע שיסכימו שלאהרן-לייזר יהיה כל כך טוב, שעה שברור להם שאין הוא משלם כמעט פרוטה עבור חכירה זו? כשהתקרב המועד שבו אמור היה הפריץ אוסרביסקי להגיע, הם ארגנו חבורה שלמה, שתלך אליו ותאמר לו שהם מוכנים לתת שלושת אלפים רובל לשנה, במקום אלף ומאתיים הרובל שאהרן-לייזר משלם. החבורה היתה אמיצה מאוד, שהרי הם ידעו היטב עם מי הם עומדים להסתכסך. חברו יחד כל עזי הפנים והתקיפים והחליטו על השותפות. נכנס בהם מין שיגעון כזה, שעליהם לקבל לידיהם את החכירה ויהי מה, ואם צריך - אז גם בכוח. וגם אם יפסידו בשל כך את כל הונם, וגם אם יישפך דם - העיקר שיוציאו את החכירה מידי של אהרן-לייזר.

כשנודע הדבר לסבא, הוא נסע לאיספראווניק ואמר לו שהוא מבקש להיות סבורשצ'יק. האיספראווניק בא מיד לקאמניץ, לקח את החותמת ואת הספרים מהסבורשצ'יק ב'^[2] ומסרם לידי סבא. סבא התחיל מיד לעבוד. ראשית כול שלח את הדסיאטניקים להוציא מבתיים של אנשי "האופוזיציה" הזסטבית את המחבתות, הפמוטות והשעונים - כל מה שהיה אצלם, ואפילו את כלי המיטה, שאותם בעצם לא היה רשאי לקחת. אבל מי יגיד לסבא מה לעשות, ולמי בכלל הוא מקשיב? הרי האיספראווניק לצדו. בנוסף לכך סבא גילה כל מיני חובות ישנים שהעיר עדיין חייבת, ועתה דרש שהכול ישולם בבת אחת. שוב חייבו כל אחד בתשלומים גדולים מאוד, ורבים לא יכלו לעמוד בכך. בעיר נתחוללה מהומה רבתי ושוב נוכחו כולם לדעת כי באהרן-לייזר קשה להיאבק. אגב, אותם אנשים לא נהגו כלפיו בהגינות: ככלות הכול הם ביקשו לקחת ממנו את החכירה, סתם ללא כל סיבה.

הם שלחו את הרב אל אהרן-לייזר, שיתחנן בפניו כי למען שלום העיר יחדל להיות סבורשצ'יק, ואילו הם מצדם נשבעים בכל השבועות שבעולם, שלא ינסו ליטול מידי את החכירה. סבא סירב אפילו לחשוב על פיוס. אבל אבא, דודי מרדכי-לייב, וגם הסבא-רבא ר' יודל וסבתא ביילע-ראַשע - כולם עשו יד אחת כדי להשכין שלום.

הוחלט כי על כל בני החבורה, שביקשו ליטול את החכירה, לבוא לבית המדרש הגדול, עטופים בטליתות ובקיטלים,^[3] ספרי תורה בידיהם, ולהישבע, תוך כדי תקיעות בשופר והדלקת נרות,^[4] שאף פעם לא ינסו עוד לעולל עוולות כאלה לסבא. הם מנו - כך חישב סבא על פתק - כשבעים איש. זאת היתה אחת

השבועות הקשות ביותר.

זכורני שכל העיר באה לבית המדרש הישן. ים של אנשים הצטופף מסביב לבית המדרש וברחוב. סבא הגיע רק לאחר שאנשי ה'אופוזיציה' כבר נמצאו שם ונשבעו כפי שדרש. באותה שבועה הם קיבלו על עצמם התחייבות - ולא רק על עצמם, אלא על כל אחד אחר - שלא ללכת עוד אל אוסרבסקי כדי לנסות וליטול את החכירה. למחרת שלח סבא מכתב לאיספראוויניק והודיע שהוא מבקש להתפטר מתפקידו כסבורשצ'יק. האיספראוויניק, שכמובן ידע היטב על המתרחש, הסכים.^[5]

אבל הם בכל זאת הערימו על סבא. כשהגיע מועד חידוש החוזה ואוסרבסקי בא לעיר, ארגנו אנשי זסטביה שני יהודים מביאליסטוק, שהלכו לאוסרבסקי והציעו לו על המקום אלף ושמונה מאות רובל בעד החכירה. כשסבא בא שאל אותו אוסרבסקי: "האם תהיה מוכן לשלם אלף ושמונה מאות רובל?"

"כן" - ענה סבא.

היהודים שנכחו במקום הוסיפו מיד על הסכום: "אלפיים וארבע מאות רובל!..."

אבל אוסרבסקי אמר להם: "לגבי, כמה מאות רובל אינם משחקים שום תפקיד. הארנדה תישאר בידי בעליה. הוא מחזיק בארנדה שלי כל כך הרבה זמן, שימשיך כבר להחזיק בה כל עוד אני חי..."

החכירה נשארה אפוא שוב בידי סבא, אבל לא לשלוש שנים, כנהוג, אלא לתמיד. כל עוד אוסרבסקי חי. אבל חבל היה לסבא על שש מאות הרובל הנוספים שנדרש לשלם בגלל שני היהודים מביאליסטוק, והדבר חרה לו מאוד. הם הפרו בבירור את שבועתם וסבא רתח מזעם. הוא התחיל לפשפש בחוזה עם הפריץ ולחפש את כל התשלומים שהעיר חייבת. ואכן הוא מצא בחוזה סעיף שטרם נוצל, ועל פיו יש לשלם לו עבור פשיטת עור הבהמות.^[6] גילוי זה סייע לו היטב בתכניתו. הוא קרא לקצבים והודיע להם, כי לפני השחיטה עליהם לבוא אליו ולקבל אישור ששילמו תשעים קופיקות בעד פרה ושלושים קופיקות בעד עגל. הקצבים כבר ידעו שאם אהרן-לייזר מצווה - כך יהיה ולא אחרת. הם העלו את מחיר הבשר וגרמו לבהלה בעיר שטרם נודעה כמותה.

"האופוזיציה" הזסטבית הסיתה את כל העיר. לא הבשר שהתייקר עניין אותם, אלא חשוב היה להם לעשות רעש ולעורר מהומה. אם לא עלה בידם לנצח את סבא בעניין החכירה, כשלא נהגו ממש ביושר, אולי יוכלו עתה לעשות משהו? ככלות הכול, הלא פה הם תובעים, כביכול, את עלבון העוול שנגרם לכל

העיר.

המחלוקת הלכה וגדלה עד שהפכה למלחמה של ממש. הבריות הפסיקו לקנות אצלנו את ה"ל"ש. חבורה של חמישים איש יצאה מן העיר והביאה עמה חבית של י"ש. הם העמידו אותה במרכז השוק ומכרו י"ש לכל מי שרצה.

מסביב לאותה חבית התגודדו עתה כמה מאות אנשים, שהיו מוכנים להילחם, על החיים ועל המוות, במשטרה של אהרן-לייזר. סבא גייס ממנהל האחזקה שלושים גויים ומן האססור עשרה דסיאטניקים, ויחד עם שני הבריונים שלו - חצקל וקיווקה - הלך להחזיר לעצמו את חבית ה"ל"ש. כולם, כמובן, הרביצו זה לזה. היה זה מחזה נבזי ומכוער לשני הצדדים. סבא הביא איזה מזכיר, פלוני ששמו טברסקי, [7] והורה לו לרשום בכל יום דין וחשבון, שאותו יש לשלוח אל האיספראווניק. כל יום נופצה חבית חדשה וה"ל"ש ניגר על פני הקרקע. לא עברו שעותיים וכבר ניצבה לה חבית י"ש חדשה שעליה שמרו כמאה איש. לא חלף יום בלי קטטות ומכות.

על פי דרישתו של האיספראווניק, סבא שלח לו את כל הדו"חות. ואילו הצד שכנגד שלח מכתבי הלשנה לגוברנטור: שאהרן-לייזר פושט את עורם של בני העיר זה שנים; הוא לוקח מהם כסף על דברים שכלל לא נכללו בחוזה החכירה שלו עם הפריץ וכו' וכו'. הגוברנטור בירר את הדבר עם האיספראווניק והלה השיב לו, מן הסתם, שהצדק עם החוכר - כלומר, עם אהרן-לייזר - ואילו המלשינים אינם אלא מורדים. או אז החלו לשלוח הלשנות על שניהם - על אהרן-לייזר ועל האיספראווניק, ששניהם מחלקים ביניהם את הכסף הגזול.

כך נמשכה המלחמה חצי שנה; במשך ימים שלמים התנהלו קטטות והוחלפו מהלומות. אבל בנו פחדו לנגוע, ואפילו באצבע. בני משפחתנו הסתובבו ברחובות ובבית המדרש באין מפריע ואיש לא העז לומר לנו מילה רעה, שכן הפחד מפני אהרן-לייזר היה גדול מאוד.

ואף על פי כן, הגוברנטור מינה ועדת חקירה, כדי לברר מי אשם ומי זכאי. בוועדה היו שישה אנשים ובראשה עמד האיספראווניק. כרגיל, כמה שבועות לפני בואה של הוועדה הודיע האיספראווניק לסבא, שיתכונן היטב לבאות ושיכין בביתו מקום ראוי לאירוח שניים מחברי הוועדה: עבירו ועבור אדם נוסף. ארבעת האחרים יתאכסנו אצל האססור.

סבא ניצל במלחמה זו את כל האמצעים שעמדו לרשותו. קודם כול הוא קרא אליו את בני ההמון, [8] שתמיד עמדו לצדו והיו מוכנים ללכת עבורו באש ובמים. הוא דאג להשקותם שנאפס ככל שאוותה נפשם ולהאכילם שוקי אווזים - וליהודים היתה אורה ושמחה... הוסבר להם מה יהיה עליהם לומר והוענקו להם

בקבוקוני שנאָפּס, צידה לדרך.

ה'בן יחיד' שלנו שהה אתם יום שלם ולימדם מה ואיך לומר. והם, אף שלא ידעו מילה ברוסית, למדו עתה היטב את המילים והמשפטים הספורים שהוטל עליהם לומר.^[9] ה'בן יחיד' גייס צוות של מורים כדי שילמדו את בני ההמון לדבר, והוא עצמו היה לממונה על כולם. סבא הכין רשימה של כל העדים מטעמו ושלה אותה לאיספראווניק. גם הצד שכנגד הכין רשימת עדים, אבל הם החליטו להחזיק בה עד שתבוא הוועדה ורק אז יהיו מוכנים להציגה בפניה.

חברי הוועדה הגיעו לבריסק והתייצבו בפני האיספראווניק, והלה אירח אצלו את האישים המכובדים במשך כמה ימים. כנהוג וכמקובל, האורחים אכלו לשובע והשתכרו כהוגן, ובסופו של דבר דיבר עמם האיספראווניק כפי שצריך.

סוף סוף הגיעה הוועדה. האיספראווניק ועוד חבר הלכו לביתו של הדוד מרדכי-לייב, וארבעת הנותרים הלכו לביתו של האססור. ביום הראשון ערך האססור ארוחת צהריים רשמית לחברי הוועדה. למחרת חזר אותו הטקס, והפעם ערך האיספראווניק את הסעודה בביתו של מרדכי-לייב. הוצאות ארוחה זו היו, כמובן, על חשבון סבא. התענוג הזה עלה לו די והותר, שכן הוא לא חסך בתבשילים יקרים ולא קימץ ביינות משובחים ובקוניאק.

ביום השלישי החלה הוועדה בחקירותיה, וכל אנשי העיר באו לפניה. פקיד העיר קרא לכל העדים, על פי הרשימה שסבא הכין מראש. העדים האלה - כולם, כאמור, היו מטעמו של סבא - גדשו את כל חדרי ביתו של האססור ומילאו אף את המסדרונות. זימנו אותם אחד-אחד לחדר הוועדה ונהגו בהם בעדינות ובנימוס: סוף כל סוף אלה העדים של סבא!...

לעומתם, העדים של העיר עמדו ברחוב, מחוץ לביתו של האססור. הם עמדו שם על רגליהם שלושה ימים רצופים, בגשם וברוח - הימים היו ימי הסתיו. בחצרו של האססור הכינו לעדים "הטובים" שנאָפּס וחטיפים טעימים, ואילו לעדי העיר לא ציפה דבר. הם היו מורעבים ומותשים מן ההמתנה הארוכה, והדבר, כמובן, נתן אותותיו לרעה בעדותם. ואם נוסיף על כך את היחס הגס והמעליב שזכו לו, את הקללות ואת הצעקות שספגו - מצבם הקשה ברור לגמרי.

אימה חשיכה השתלטה על העיר, ואת האשם הטילו על האיספראווניק. לעדויות של בני העיר אפילו לא האזינו עד הסוף. בינתיים הלכה השנאה לאיספראווניק וגברה. פעם אחת, שעה שהאיספראווניק והפקיד השני חזרו מבית האססור למקום מגוריהם וכבר עמדו במרפסת הכניסה, נזרקו לעברם אבנים ובוץ. הם עלו במהירות אל המרפסת הגבוהה ונמלטו לתוך הבית. כל הקירות

היו מרוחים ברפש.

כצפוי, בתוך זמן קצר הגיע האססור ועמו דסיאטניקים וחיללים. האיספראוויניק יצא למרפסת וציווה לאסור את כל אלה שעמדו בשוק, סמוך לביתו, ולשולחם לבריסק. הראשון שנתפס היה שלמה המלמד, שלימזל גדול וקבצן. כשכפתו אותו בחבלים, העמיד פנים כאילו התעלף. הנאספים החלו לזעוק ששלמה המלמד מת ושהדסיאטניקים הרגו אותו. אז פקד האיספראוויניק להכניס את המלמד אל חצקל המרפא שגר בסמוך. כשגם שם לא הצליחו לעורר אותו, הורה האיספראוויניק להחזירו לשוק כדי שחצקל יעשה לו שם חוקן... המלמד, ששמע זאת, זינק ממקומו והתעורר מיד...

האיספראוויניק כבר עמד לעזוב את העיר. אך עתה שוב לא היה מדובר בחקירה סתם, אלא בעסק של מורדים במלכות... וזה כבר היה סיפור אחר לחלוטין.

כל בעלי הבתים מיהרו לסבא והתחננו בפניו שיפעל לביטול המשפט הצפוי. הם מבקשים סליחה ומחילה, הם מבטיחים שכל הנזקים הכספיים שנגרמו לו וגם כל ההוצאות האחרות - הכול יוחזר לו. סבא מיאן להתפייס עמם. כיוון שכך, הם ניסו להשיג שלום באמצעות אבי, באמצעותם של הדוד ושל הסבא-רבא ר' יודל, ובעיקר באמצעות סבתא ביילע-ראשע. הם השקיעו בכך מאמצים רבים ונדנדו למשפחה בלי גבול עד שלבסוף הושג השלום. בשלום הזה היו מעורבים גם אנשים מן הצד, והחשובה שבהם היתה סבתי היקרה והנלבבת.

אחרי שהושג השלום המציא אהרן-לייזר חשבון מפורט של ההוצאות שנגרמו לו, וכל כספו הוחזר כמובטח. שני הצדדים חתמו על כתב מחילה שעל פיו הם סולחים זה לזה. על הכתב הזה חתמו כשישים איש, ונאמר בו שלעולם לא יתנגדו עוד לאהרן-לייזר בשום דבר שבעולם ותמיד יבואו לעזרתו כשיצטרך להם. כך נסתיימה המהומה, ובעקבות השלום בוטל גם התשלום על העורות.

עתה השתדל סבא בכל מאודו אצל האיספראוויניק שישכח מכל העניין ויבטל את המשפט. המסמכים עדיין היו בבריסק, משום שהוועדה לא הספיקה לאסוף את כל חומר החקירה, וסבא הצליח להשיג את מבוקשו.

מכאן ואילך לא הופר עוד השלום. סבא ניהל את ענייניו באין מפריע, וכשהעיר נצרכה לאיזה תיקון בעניין רציני כלשהו, השיגו בעזרתו את מבוקשם. ממעורבות בענייני העיר השוטפים הוא הסתלק לחלוטין. וכך החזקנו בחכירה עד להתקוממות הפולנית בשנת 1863. לאחר דיכוי של המרד בוטלו לגמרי כל החכירות מן הפריצים.

כאמור, סבא אהב אותי מאוד, כי הייתי נער שאהב להקשיב לשיחותיהם של הגדולים ולשמוע לעצותיהם. במיוחד אהבתי להאזין לשיחות שניהל סבא עם אנשים. כולם נהנו מזה שאני עומד ומתבונן בהם, מקשיב לכל הגה היוצא מפיהם, ובקי בכל פרטי הפרטים של המחלוקות.

כשסבא נסע לאיזשהו פריץ קרוב הוא אהב לקחת אותי עמו, לשוחח אתי ולספר לי דברים שילד מסוגל להבין. אני זוכר שפעם הגענו לרִימְנִיץ', מין אחוזה שכזו, אל פריץ שאת שמו כבר שכחתי. הגענו אל הארמון בשעה אחת בצהריים, והקומיסר עמד שם ליד המרפסת. סבא שאל אותו: "היכן הפריץ?" והלה ענה בחיוך: "הוא מלקה עכשיו גוי בטרם יתחיל בסעודה..." קורה מדי פעם שלפריץ אין תיאבון, וכשזה אכן קורה הוא פשוט מכה קודם איזה איכר, ואחר כך הוא כבר אוכל בתיאבון גדול.

הזמינו אותנו להיכנס לחדר; ישבנו וחיכינו שעה תמימה. הפריץ נכנס משולהב וסמוק פנים. עיניו בערו כאש, אך כאשר ראה את סבא, נרגע ובשמחה הושיט לו את ידו ואמר: "מה שלומך, פאן קוטיק, יקירי. מיהו הילד הזה?"

"הילד הזה הוא נכדי" - ענה סבא.

הפריץ ליטף אותי על לחיי ואמר: "אתה כל כך צעיר, וכבר יש לך נכד כזה יפה." מיד לאחר מכן הם נכנסו לחדר אחר וגמרו שם את כל ענייניהם. אחר כך חזרנו שנינו הביתה.

לא כל כך הבנתי מה בדיוק אמר הקומיסר לסבא בעניין המכות, ובדרך שאלתי אותו: "למה הפריץ נכנס לבית כל כך נרגז כשפניו אדומים מכעס? מה היתה הבעיה שלו?" סבא הסביר לי באריכות את ההיסטוריה של יחסי הפריצים והאיכרים, ואז נודע לי על הצמיטים ועל צרותיהם, שמכים אותם בלי רחמים, ועוד ועוד דברים כאלה. אמרתי אז לסבא: "סתם להכות בן אדם ללא סיבה? איך זה שהוא לא פוחד מאלוהים, ואיך זה שיש לו לב של אבן? אני לא הייתי עושה עסקים עם פריץ כזה." וסבא ענה לי: "אם כך, לא נוכל לעשות עסקים עם אף פריץ. אבל, ילדי היקר, מה אפשר לעשות? אין ברירה."

פעם נסעתי עם סבא לאחוזת פרוסקה, אל הפריץ וִילוֹיִנְסְקִי. ^[10] כשהגענו הלכו סבא והפריץ אל מִבְּשֶׁלֶת הַיִּי"ש ואף אני הצטרפתי אליהם. ליד המבשלה עמד גוי וחטב עצים. כאשר ראה את הפריץ, מיהר להשליך את הגרזן מידיו. וכך עמד, פניו חיוורות כפני מת, וכל גופו רועד כמי שראה זאב. היה זה מחזה נורא שאף פעם לא אשכח. אז ראיתי בבירור מה פירוש להיות פריץ ומה פירוש להיות איכר, צמית.

ועוד מקרה מזעזע אני זוכר, שעשה עלי רושם עוד יותר קשה, ועד היום, כשאני נזכר בו, עוברת בגווי צמרמורת. באותה שנה החליט הקומיסר של פריץ - גוי גבה קומה ושמן (הוא שקל מן הסתם שנים-עשר פוד) ששמו היה פאצ'ושה - לתקן את הסכר עם שלושת הגשרים שבין קאמניץ וזסטביה. הסכר נפגע קודם הפסח, בשעת השטפונות הגדולים, ופאצ'ושה הורה להביא חמש מאות עגלות טעונות אדמה וענפים כדי לסתום את הפרצות. היה זה יום שבת בשעה עשר, ואני זוכר שהלכתי לראות איך מתקנים את הסכר ואיך מביאים בעגלות את כל החומרים הנחוצים לתיקונו. פאצ'ושה עמד שם והשגיח על המלאכה. והנה, איכר אחד איחר בשעה. פאצ'ושה ציווה עליו מיד לשכב על האדמה, נטל מידי את השוט - היה זה שוט משובח ששימש את האיכר להובלת סוסו - והחל במו ידיו להצליף בו. במכה החמישים נפח האיכר את נשמתו, אבל את פאצ'ושה הדבר כלל לא הטריד. הוא פקד בקור רוח על בנו ועל אישתו של אותו איכר, שייקחו את גופתו באותה העגלה. אסור היה לאיש לבכות או להיאנח...

*

פעם נסעתי עם סבא לאחוזתו של איזה פריץ, כמה ויורסטאות מקאמניץ. אחוזה זו - שמה היה סְטֶאָרְשֶׁב[11] - היתה קטנה יחסית. מעט שדות ואחו, אבל האדמה היתה משובחת - "עפרות זהב". כמאה דסיאטינות[12] ובהן גנים נהדרים, בריכה קטנה שבמימיה הצלולים שטו דגים. גם הארמון, אף שהיה קטן, היה יפהפה.

כשחזרנו משם אמרתי לסבא שהמקום מאוד מצא חן בעיני, ובפרט שהוא לא כל כך רחוק מן העיר. סבא סיפר לי, שלפני תשע שנים גר שם פריץ אחר, חשוך בנים. טרם מותו קרא הפריץ לכומר ולסבא כדי להכתיב בנוכחותם את צוואתו. היו לו, לפריץ, עוד נכסים רבים מלבד האחוזה הקטנה הזאת, ואותה הוא רצה להעניק לסבא כמתנה. אבל סבא סירב. במקום זה הוריש לו הפריץ שלושת אלפים רובל כסף.

"עכשיל" - אמר סבא - "הייתי שמח לחכור את האחוזה הזאת בשל קרבתה לעיר, ונותן אפילו אלף רובל בשנה..."

כששאלתיו מדוע לא הסכים בזמנו לקבל אחוזה יפה כזו בחינם, השיב סבא, שאז היתה זו בושה גדולה לגור בחצר של פריץ ולא בעיר. כעבור עשרים שנה, לאחר שחרור האיכרים ודיכוי המרד הפולני[13], אכן חקר אותה סבא ושילם

תמורתה אלף וחמש מאות רובל לשנה.^[14]

לתוכן העניינים

לדף הראשי של פרויקט בן-יהודה

^[1] על סכסכני זסטביה, שלא השלימו עם מנהיגותה של משפחת קוטיק, ראו גם לעיל, בפרקים א (לאחר הערה 125), ב (סמוך להערות 9-10).

^[2] על סבורשצ'יק זה, שהחליף את אהרן-לייזר בתפקידו, ראו לעיל בפרק ב, סמוך להערה 27. קוטיק הביא שם גרסה שונה לגבי הנסיבות שהביאו את סבו ליטול לידי פעם שנייה את התפקיד.

^[3] קיטל - בגד בד לבן שבו נהגו להתעטף בימים נוראים וכן חתנים בחופתם. משמש גם לתכריכי מתים. על מקורו, ראו הערת א' דרויאנוב למחקרו של י' אלזט, "ממנהגי ישראל", רשמות, א, אודיסה תרע"ח, עמ' 357-358; נ' פרילוצקי, דאָס געוועזע - דיאַלאַג וועגן שפראַך און קולטור, וואַרשע 1923 (על פי המפתח בערך קיטעל).

^[4] טקס זה, שנועד לשוות לשבועה אופי של חרם חמור, ראשיתו בתקופת הגאונים: "יוציאו ס"ת [=ספר תורה] ויכינו אותו על הקללות הכתובות בתורה... ומדליקין נרות ומביאין אפר ומעמידין את האיש שנתחייב שבועה על האפר ותוקעין בשופרות ומגדין אותו בפניו. ואומרים לו: אתה פב"פ [=פלוני בן פלוני], אם יש לו לפלוני עליך ממון זה ואתה כופר - כל הקללות הכתובות בספר הזה ידבקו בו [=בך]... ותוקעין בשופרות ועונין התינוקות וכל העומדים שם אמין" (תשובות הגאונים, מהדורת י' מוסאפיה, ליק תרכ"ד, סימן י).

^[5] על הקשרו ההיסטורי של סיפור ניסיון הדחתו של אהרן-לייזר מן החכירה, ראו: S.W. Baron, *The Russian Jew under Tsars and Soviets*, New York 1964, pp. 108-109.

^[6] תשלום מס על מכירת עורות בהמות היה באופן מסורתי חלק ממס הברש (קורובקה) שהחכירה הקהילה. ראו: ח' שמרוק, "משמעותה החברתית של השחיטה החסידית", ציון, כ (תשט"ו), עמ' 54.

^[7] על טברסקי, ראו בהרחבה בפרק טו, סמוך להערה 19.

^[8] המון - כך כונו ביידיש האנשים הפשוטים: בני השכבות הסוציו-אקונומיות הנמוכות, קשי היום, העניים וחסרי העבודה.

^[9] השור: "שפת פולין כשפת הליטאים הבינו כל היהודים, מנער ועד זקן, אך איש לא חש לדעת שפת רוסיא, אחרי אשר לא היה עם מי לדבר בשפה הזאת, כי גם פקיד הממשלה כרבים דברו פולאנית, השפה האצילית, תחת אשר שפת רוסיא נחשבה לשפה המונית וספר רוסי היה יקר המציאות, ורק שם ממשלת רוסיא נקרא עלינו" (א' דיינארד, זכרונות בת'עמי, א, סט. לואיס תר"ף, עמ' 126-127). מצב זה נשתנה, כמובן, עם העמקת הרוסיפיקציה, למן שנות השישים ואילך.

^[10] פריץ זה נזכר שוב להלן בפרק יב. אחוזתו היתה במרחק של ארבע ויורסטאות מקאמניץ.

^[11] סטארשב - אחוזה זו שכנה כמה ק"מ מצפון-מערב לקאמניץ, סמוך לזסטביה. מאוחר יותר התגוררו בה דודתו של קוטיק ובני משפחתה. ראו: מיינע זכרונות, ב, פרק א.

^[12] דסיאטינה (desiatina) - מידת שטח רוסית (1,092 הקטר; כעשרה דונם). ראו: *Dictionary of Russian Historical Terms from the Eleventh Century to*

[\[13\]](#) האיכרים הרוסים שוחררו, בהוראת הצאר אלכסנדר השני, בשנת 1861; המרד הפולני דוכא בשנים 1863-1864.

[\[14\]](#) ראו להלן בפרק כב, סמוך להערה 14.